

in evropsko miselno pot, ki je vodila od »teološkega« prek »metafizičnega« do »pozitivnega« mišljenja, če uporabimo Comtovo lestvico človekovega spoznanja, prehodil na samosvoj način.

Naj so te možnosti in izkušnje Jenka vodile k še tako različnim idejnim položajem, obstajal in deloval je tudi njihov skupni učinek: postopno razpadanje racionalno trdne in osredinjene predstave o človekovem bivanju. Na področju miselne lirike se je ta proces najbolj nazorno razkril v Jenkovi filozofiji trenutka in predavanja hipnim čutnim nagibom. Prav tako stanje zavesti pa je s svoje strani utemeljilo in omogočilo začetke nove slovenske poezije: lirike trenutka in čistega razpoloženjskega odsevanja sveta. Hkrati pa je ta lirizem obkrožalo njegovo nasprotje — samoopazovanje in prefinjeni intelektualizem. Oba pojava skupaj, drug ob drugem, sta pomenila začetke moderne slovenske lirike.

France Bezljaj

Filozofska fakulteta Ljubljana

GLAGOLSKI DERIVATI – ŽIGATI, – ŽAGATI

Že Miklošič je v svojem etimološkem slovarju (406) opozoril, da pozna imperfektivna kompozita tipa *-žagati* poleg *-žigati* ne samo stara cerkvenoslovanščina, ampak tudi slovenščina. Vendar se zdi, da slavistika kasneje ni posvetila dovolj pozornosti temu zanimivemu pojavu. Dostál, *Studie o vidovém systému* (522) omenja, da so cerkvenoslovanske oblike arhaične, Machek pa v etimološkem slovarju (2. izd., 726) navaja sl. *-žagati* poleg gornjelужиškega *žahać* in sh. *žagriiti* »žgati«. Vendar je vsaj zadnja oblika enako kakor dolnjelужиško *žagliš* le denominativna, medtem ko so slovenski in cerkvenoslovanski primeri vključeni v aspektni sistem.

V cerkvenoslovanščini je izpričano *prižagati* »adurere« (Sin.), *s^ъžagati* »comburare« (Assem., Ostrom. in kasneje še v tekstu iz 15. st.), *v^ъžagati* »accendere, urere« (Ostrom.) in *požagati* (tekst iz 15. st.). Tudi Sreznevskij, *Materialy*, navaja *v^ъžagati* (tekst iz 14. st.), *požagati*, *užagati*, *s^ъžagati*, *s^ъžagati se*, *v^ъžagatisja*; morda so vsaj nekatere izmed teh oblik avtohtono ruske.

V slovenščini najdemo najprej pri Krelju v 16. st. *ožagati* in *užagati*; v 18. st. zasledimo pri Gutschmannu *izžagati*, *požagati*, *peržagati*, *prevžagati*, *sežagati* in *vžagati*. Še bogatejša je bera pri Jarniku, Versuch, 1832, str. 119, ki vsem kompozitom *-žigati* postavi dubletu *-žagati*. Pleteršnik pozna samo *o-*, *po-*, *pod-*, *u-žagati* s pripombo, da je *užagati* narečno štajersko. Tudi edini Miklošičev primer *nažagati* je najbrž iz njegovega narečnega okoliša. Oblike *-žagati* so bile

verjetno omejene na sever in na zahod, medtem ko je na jugu in jugovzhodu poznano le *-žigati*.

Simpleks se je prvotno praslovansko glasil verjetno **žegti*, **žegō* (< **gegtei*), kar je proti lit. *dęgti*, *degù* »žgati« doživelo sicer iregularno spremembo začetnega konzonanta, vendar se je ohranil stari glagolski tip. Kakor se je pri **rekti*, **rekō* »reči« uveljavil — verjetno zaradi intenzitete končnega naglasa — imperativ **r̥ci* (< **rekai*) in prešel nato pri delu Slovanov tudi v sedanjik **r̥kō* (č. *řku*, sle. dial. pkm. *arčēm*) je tudi imperativ **gegai* prešel v **žbdzi* in nato tudi v sedanjik **žbgō*. Cerkvenoslovansko se poleg nedoločnika *žesti* pojavljata obe obliki sedanjika *žegō* in *žbgō*. Zadnja je prevladala v večini slovanskih jezikov, prim. sle. *žgem*, starorusko *žbgu*, r. *žgu*, p. *žgę*, staročeško *žhu*, gornjelужиško *žhu*. Ker pozna srbohrvaščina poleg sed. *žēžēm* le imperfektivna kompozita tipa *sāžizati*, lahko z gotovostjo sklepamo, da je današnji prezent sekundaren. Pri makedonskem *žeža* in bolgarskem *žežá*, *žegá* in pri ukrajinskem dial. *žehú* pa smemo morda le računati s staro obliko sedanjika.

Derivati, npr. r. *sžigátb*, csl. *sžigati*, *sžizati* (tudi *požegati* s kratkim *-e-*, prim. p. *podzegać*) in sle. *sežigati* so nedvomno podaljšana redukcijska stopnja sedanjiške osnove. Vprašanje pa je, ali je pri tipu *požagati* treba izhajati iz podaljšane nedoločniške osnove (**gēg-* > **žégati* in po še skupnem praslovanskem razvoju *-ě-* > *-a-* za palatali), ali iz podaljšane stare sedanjiške osnove. Mogoče je oboje in niti ni nujno, da so se oblike na *-žagati* v vseh treh jezikovnih sferah, kjer jih srečujemo, razvile na enak način.

Za slovenščino bi pri tipu *-žagati* z večjo verjetnostjo sklepali na nedoločniško osnovo. Pri glagolih z nosnikom tipa *jęti*, *j̥mō*, *žęti*, *ž̥mō*, *čęti*, *č̥nō*, *pęti*, *p̥nō* prevladuje v slovenščini derivacija iz nedoločniške osnove, npr. *objémati*, *ožémati*, *začénjati*, *zapénjati*, *otémati* poleg *požínjati*, *sežímati*, toda č. in staročeško *dojímati*, *pričíniti*, *požínati*, enako csl. *načínati*, *razpínati*, *sžízimati*, *otimati*, sh. *pōčinjati*, *sažímati*, *òtimati*, *zàpinjati*, r. *načínátb*, *dožimátb*, *dožínátb*, *zapi-nátb*sja. Enako je sl. *izrékati*, *oporékati* in staročeško *řiekati*, csl. *prěřékati* poleg *ot̥-* (*na-*, *pro-*, *prě-*, *u-*)*ricati*, sh. *zarícati se*, *narícati*. Pri glagolih tipa **merti* — **m̥rō*, **derti* — **d̥rō*, **terti* — **t̥rō*, **sterti* — **st̥rō* kaže slovenščina dvojnost: poleg *umírati* (sh. *ùmirati*, r. *umirátb*) imamo tudi *mérati* (Prekmurje), *dérati* (Halozze), *poterati se*, prim. staročeško *umierati*, *utierati*, *zprostierati*. Zaradi zožitve *-e-* (in *-ę-*) pred *-r-* za slovenščino ni mogoče ugotoviti prvotne meje med derivati iz sedanjiške in tistimi iz nedoločniške osnove. Kakor toliko drugih pojavov kaže tudi slovenski aspektni sistem na mešanje več različnih praslovanskih narečij.

Ne upam si trditi, da je tudi csl. *-žagati* podaljšana nedoločniška osnova. Ne vemo, ali so primeri, ki jih navaja Sreznevskij, balkansko slovanski ali staroruski. Mogoče je suponirati tudi derivacijo iz sedanjiške osnove. Vsekakor pa so ti primeri izredno arhaični in pričajo, da se je dvojnost v tvorbi derivatov razvila že v skupni praslovanski dobi, saj je prehod *-ě-* > *-a-* za palatali še skupen praslovanski pojav, čeprav zaradi razlik v načinu tvorbe mislijo na mlajši razvoj aspektnega sistema.